

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ Μ.Μ.Ε.

Ομιλία του Προέδρου της ΕΣΗΕΑ Αριστείδα Μανωλάκου, στην εκδήλωση που οργάνωσε το Υπουργείο Εξωτερικών, για τα 50 χρόνια από την Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στο Αμφιθέατρο του Υπουργείου Εξωτερικών, την Πέμπτη 12 Νοεμβρίου 1998

Ζούμε σε ένα κόσμο που αλλάζει ραγδαία. Η μαζική επέκταση της χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας δημιουργεί ένα νέο τοπίο μέσα στο οποίο θα ζούμε και θα εργαζόμαστε, τροποποιεί σε σημαντικά σημεία το χάρτη των υποχρεώσεων και δικαιωμάτων μας, τα όρια των δυνατοτήτων αλλά και των κινδύνων που βρίσκονται μπροστά μας.

Όμως, υπάρχουν πράγματα που πρέπει να μείνουν σταθερά.

α. Το δικαίωμα κάθε πνευματικού δημιουργού – και κατά συνέπεια, όπως θα υποστηρίξω, και του δημοσιογράφου να διατηρεί ηθικό έλεγχο στη χρήση, στη διακίνηση, στην αναπαραγωγή του προϊόντος της εργασίας του. Πρόκειται για αξίες μη διαπραγματεύσιμες, ανεξάρτητα από την πορεία της ψηφιακής τεχνολογικής επανάστασης.

β. Το δικαίωμα κάθε εργαζόμενου και κατά συνέπεια και του δημοσιογράφου, για μια αξιοπρεπή αμοιβή. ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ Στο χώρο της δημοσιογραφικής εργασίας συντελείται μια κοσμογονία. Η σύντηξη κειμένου, εικόνας, ήχου και λογισμικών προγραμμάτων, δημιουργεί νέες προϋποθέσεις για την παραγωγή των μέχρι σήμερα γνωστών προϊόντων, αλλά – κυρίως – δημιουργεί δυνατότητες για νέα προϊόντα, όχι πλέον σε πρωτοποριακό – εργαστηριακό

επίπεδο, αλλά μέσα στη μαζική αγορά Ενημέρωσης.

Οι Βάσεις Δεδομένων, τα CD-ROM, οι εφαρμογές πολυμέσων (multimedia), η ψηφιακή και καλωδιακή τηλεόραση, είναι ήδη πραγματικότητες της αγοράς. Στην Ελλάδα βρίσκονται στην αιχμή του ανταγωνισμού, ενώ στις πιο αναπτυγμένες χώρες αποτελούν πια χθεσινά νέα. Τα δίκτυα τροποποιούν τελείως τις δυνατότητες διακίνησης. Ο όγκος διακινούμενων πληροφοριών μέσω INTERNET είναι χαρακτηριστικός. Εξίσου ραγδαία αλλάζει και ο τομέας της αναπαραγωγής. Η διάδοση των Η/Υ και η εξέλιξη των εκτυπωτικών συστημάτων, ανοίγουν περιθώρια απεριόριστης αναπαραγωγής, αρίστης ποιότητας, αλλά και αναπαραγωγής τελείως ανεξέλεγκτης, κάνοντας εφικτή μια σύγχρονη πνευματική πειρατεία.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Σε αυτό το χώρο, ο δημοσιογράφος και τα συνδικάτα του πού οφείλουν να τοποθετήσουν τη διαχωριστική γραμμή; Πολλοί υποστηρίζουν, και δικαίως, ότι ο λεγόμενος “σκληρός πυρήνας” της ενημέρωσης, η απάντηση στα βασικά ερωτήματα “ποιος – που – πότε – πως;” σύντομα θα διακινείται, περίπου ακαριαία και μηχανικά, σχεδόν δωρεάν. Έτσι είναι. Η παραγωγή, αναπαραγωγή και διακίνηση αυτού του υλικού θα υποτιμηθεί ως μη πνευματική εργασία. Αυτό δεν είναι σωστό, αλλά για την ώρα ας ξεπεράσουμε αυτό το πρόβλημα. Η δημοσιογραφική εργασία δεν είναι – δεν ήταν και δεν θα γίνει ποτέ – αυτή η απλή παράθεση των στοιχείων της επικαιρότητας.

Ο συνδυασμός των στοιχείων της ενημέρωσης, η παρουσίαση τους, ο σχολιασμός και ο συσχετισμός με παλαιότερα δεδομένα, καθιστούν τη δημοσιογραφική δουλειά μια πρωτότυπη πνευματική εργασία, που θα πρέπει να προστατεύεται από τις ρυθμίσεις που αφορούν τους δημιουργούς σε άλλα πεδία, όπως η λογοτεχνία, το δοκίμιο, η μουσική, ο κινηματογράφος κ.λπ.

Μέχρι σήμερα πολλοί αντιτείνουν το επιχείρημα, ότι η δημοσιογραφική εργασία δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί ως πνευματική δημιουργία, γιατί έχει περιορισμένο “χρόνο ζωής”

στην αγορά ιδεών και ενημέρωσης. Ένα καλό κείμενο σε μια μεγάλη εφημερίδα, φαινόταν να έχει ως χρόνο ζωής, τις 24 ώρες διακίνησης της εφημερίδας. Δεν είναι έτσι, ποτέ δεν ήταν έτσι, αλλά αυτό το επιχείρημα ξεπερνιέται πλέον και οριστικά από τις νέες τεχνολογίες. Οι Βάσεις Δεδομένων και οι εκδόσεις CD-ROM αποτελούν διαρκείς, διαχρονικές εκδόσεις και επανεκδόσεις του “σώματος” μιας εφημερίδας ή και πολλών ταυτόχρονα.

Στην αγορά διαμορφώνονται νέοι απαιτητικοί καταναλωτές – ιδρύματα, πανεπιστημιακοί, δημοσιογράφοι, ερευνητές, σπουδαστές κ.λπ. – που αναζητούν και βρίσκουν νέες υπηρεσίες: διασταύρωση στοιχείων, υπόβαθρο πληροφοριών, δημιουργία εξειδικευμένων αρχείων κ.α.. Υπολογίζεται ότι εφημερίδες που έχουν προχωρήσει σε ανάλογες επενδύσεις, κερδίζουν σήμερα από την ηλεκτρονική επανέκδοση πάνω από το 15% του τζίρου της έντυπης εκδοχής. Το ποσοστό αυτό αναμένεται να απογειωθεί τα επόμενα χρόνια. Γίνεται κατανοητό ότι για λόγους οικονομικούς, αλλά και διεκδίκησης κύρους, ο ανταγωνισμός σε αυτό το πεδίο θα είναι σκληρότατος.

Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ

Η αναγνώριση των πνευματικών δικαιωμάτων αποτελεί κατά τη γνώμη μας θεμελιώδη κατάκτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θα εργαστούμε ώστε, οι σχετικές ρυθμίσεις να επεκταθούν και πάνω στο προϊόν της δημοσιογραφικής εργασίας. Η επίτευξη αυτού του στόχου θα επιφέρει προστασία στο δημοσιογράφο, αλλά, πάνω από όλα αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για ποιότητα και αξιοπιστία των προϊόντων ενημέρωσης στη νέα εποχή.

Τα τελευταία χρόνια οι εργοδότες προσπαθούν να επιτύχουν μια στροφή προς το αγγλο-αμερικανικό μοντέλο συμβάσεων, που προβλέπει ότι ο δημιουργός, όταν παραχωρεί στον εργοδότη το έργο του για μια συγκεκριμένη χρήση, παραιτείται ταυτόχρονα από κάθε δικαίωμα και έλεγχο, με αποτέλεσμα το έργο να ανήκει πλέον αποκλειστικά και διαχρονικά στον εργοδότη.

Απορρίπτουμε αυτή την αντίληψη. Με τις συμβάσεις που έχουμε

υπογράψει, παραχωρούμε τη δουλειά μας για τη συγκεκριμένη μόνο χρήση στην εφημερίδα, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, για την οποία και μόνο πληρωνόμαστε.

Θα διεκδικήσουμε, όπως άλλωστε και η Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων, πρόσθετες αμοιβές των δημοσιογράφων – δημιουργών για κάθε άλλη χρήση των κειμένων τους, όπως οι Βάσεις Δεδομένων, τα multimedia και η διακίνηση μέσω INTERNET.

Όμως, πέρα από την οικονομική πλευρά, υπάρχει το μεγάλο θέμα των ηθικών δικαιωμάτων. Ο δημοσιογράφος με τη σύμβαση του συμφωνεί με τον εργοδότη για κάποια συγκεκριμένη χρήση της εργασίας του. Στις συνθήκες της ηλεκτρονικής διακίνησης πρέπει να αναζητηθούν τρόποι που θα επιτρέπουν να αναγνωρίζεται π.χ. η πατρότητα του κειμένου, να αποκλείεται η επιλεκτική παρουσίαση που αντιστρέφει την οπτική του συντάκτη, η παρουσίαση μαζί με άλλα προϊόντα που δημιουργούν υπόνοιες ή θίγουν την τιμή και την υπόληψη του δημιουργού. Με δύο λόγια πρέπει να αναζητηθούν τρόποι κατοχύρωσης των ηθικών δικαιωμάτων του δημιουργού στις συνθήκες της ψηφιακής τεχνολογίας.

ΜΙΑ ΣΤΑΘΕΡΗ ΒΑΣΗ

Οι εργοδότες γνωρίζουν το πρόβλημα από τη δική τους σκοπιά: Αφού αποσπάσουν το έργο από το δημιουργό με προνομιακές συμβάσεις, στη συνέχεια προσπαθούν να κατοχυρώσουν το αυστηρότερο κομμάτι για τον εαυτό τους. Και δικαίως. Γιατί στην αγορά ανθεί η πειρατεία, διαμορφώνονται συνθήκες ζούγκλας. Εργοδότες που διέθεσαν χρήματα για να παράγουν έργο, ληστεύονται από αητονύχηδες που ειδικεύονται στην αναπαραγωγή. Όμως δεν υπάρχει λύση κατά της πειρατείας, αν δεν θεσμοθετηθούν και στη βάση της πυραμίδας τα ηθικά δικαιώματα του δημιουργού. Σε αυτό το στέρεο έδαφος μπορεί να ρυθμιστούν καλύτερα και τα συμφέροντα του υγιούς εργοδότη – μεγάλου παραγωγού και τα προβλήματα αναπαραγωγής.

Η διεκδίκηση των ηθικών δικαιωμάτων μπορεί να αποτελέσει τη βάση κάποιας συνεννόησης μεταξύ δημοσιογράφων και εργοδοτών για τις συνθήκες της ψηφιακής αγοράς. Μόνο στη βάση μιας τέτοιας μίνιμουμ συναίνεσης μπορούν να αναπτυχθούν τα υπερπολύπλοκα συστήματα διαχείρισης συλλογικών δικαιωμάτων (τα *collecting societies*) που ήδη λειτουργούν π.χ. στις Κάτω Χώρες και τη Σκανδιναβία και που εξασφαλίζουν την τήρηση των συμφωνιών, την είσπραξη των πρόσθετων αμοιβών κ.λπ. σε ένα κλίμα δημιουργικό.

Αυτή την ανάγκη θετικής συνεργασίας οφείλουν να κατανοήσουν όλοι, ακόμα και οι εταιρείες τηλεπικοινωνιών. Οφείλουν να ξέρουν ότι η ποιότητα και η αξιοπιστία των μηνυμάτων που θα μεταφέρουν τα εξελιγμένα δίκτυά τους, εξαρτάται από μια συμφωνία στη βάση της παραγωγής: την εξασφάλιση περιουσιακών και ηθικών δικαιωμάτων στο δημοσιογράφο, το φωτογράφο, το μουσικό, τον πνευματικό δημιουργό.

Θα ήθελα να τελειώσω με μια επισήμανση: Η ΕΣΗΕΑ, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων δεν είναι αδιάφορη, αντιθέτως συμμετέχει στις συγκρούσεις που αναπτύσσονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στα Όργανά της για τη διαμόρφωση του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου που αφορά στα πνευματικά και τα συγγενή δικαιώματα στην κοινωνία των πληροφοριών.

Από την έκβαση αυτών των συγκρούσεων πολλά θα εξαρτηθούν για τον πολιτισμό της ηπείρου μας και των πνευματικών δημιουργών της και κατά συνέπεια και των δημοσιογράφων.